

Geliş Tarihi / Received Date

05.12.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date

30.01.2023

Aşk Mesnevilerinde (15 ve 16. Yüzyıl) Sırdaş Tipi

Confidant Type in Love Masnavis (15th and 16th Centuries)

Hayriye DURKAYA ¹

Öz

Zaman veya coğrafya fark etmeksizin tahkiyeye dayalı bir anlatımla kaleme alınan edebî metinlerde benzer özellikleri taşıyan şahıslar bulunur ki bunlar, tip başlığıyla kategorize edilir. Bu kategorizasyon içerisinde yer alan kavramlardan biri de “sırdaş tipi”dir. Ana kahramanın her zaman ve koşulda yanında yer alan sırdaş tipi, ona zor durumdayken yardım eden, dinleyen, yol gösteren ve âşık olduğu kişiye kavuşması için elinden geleni yapan karakterdir. Sırdaş tip, kahramanla samimi bir diyalog içerisindedir. Bundan dolayı da kahramanın ruhsal özelliklerini açığa çıkarmada önemli bir role sahiptir. Klasik Türk edebiyatında tahkiyeye dayalı anlatımın esas alındığı aşk mesnevilerinde sırdaş tipine rastlamak mümkündür. Çift kahramanlı aşk mesnevilerinde kahramanlar, âşık olduğunu kimseye söyleyemezken genellikle sırdaş tip konumundaki isimle, bu sırrı paylaşır. Sırdaş tip, âşık ile maşuğun birbirine kavuşması için elinden geleni yapar.

Bu çalışmada sırdaş tipinin, divan şairince nasıl işlendiğini ortaya koymak adına 15 ve 16. yüzyıldan seçilmiş dokuz mesnevi üzerinden bir incelemeye gidilerek ilgili mesnevilerdeki sırdaş tipler tanıtılmış ve son olarak sırdaş tipinin sahip olduğu özellikler, incelenen mesneviler özelinde sıralanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tip, Sırdaş Tipi, Klasik Türk Edebiyatı, Aşk Mesnevileri, 15 ve 16. yüzyıl.

Abstract

People with similar characteristics can be found in literary texts written with a narrative, regardless of time or geography, and are classified by type. One of the concepts included in this categorization is the “confidant type.” The confidant type of the main protagonist is the character who helps, listens, guides her when she/he is in a difficult situation, and does her/his best to reunite with the person she/he fell in love with. The confidant type is in a friendly dialogue with the hero. For this reason, it has an essential role in revealing the hero's spiritual characteristics. It is possible to come across the confidant type in the love masnavis based on narrative in classical Turkish literature. In double-hero love masnavis, the heroes cannot tell anyone they are in love, but they usually

¹ Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: hayriye.drky@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1373-4284>.

share this secret with the name who is in the position of confidant. The confidant type strives to reunite the lover and the beloved.

In the study, in order to reveal how divan poets pee the confidant type, an analysis was performed on nine masnavis selected from the 15th and 16th centuries, and the confidant types in the relevant masnavis were introduced, followed by a list of the general characteristics of the confidant type in the examined masnavis

Keywords: *Type, Confidant Type, Classical Turkish Literature, Love Masnavis, 15th and 16th Centurie*

Giriş

Farklı zaman dilimlerinde veya farklı coğrafyalarda ele alınan edebî eserlerde, benzer insan özellikleri ile karşılaşmak mümkündür. Benzer davranışları sergileyen insanlar, kendi içerisinde bir tasnife tâbi tutulabilir ki bu da tip kavramını ortaya çıkartır. Öncelikle tip ve kişilik kavramlarının birbirini yerine kullanılmayacağını belirtmek gerekir. Zira tipte ortak bir davranış bütününden bahsetmek mümkün olsa da kişilikte, şahsın kendine münhasır hâlleri söz konusudur. Tip, belirgin davranışların temsilcisiyken kişilik ada bağlıdır. Kişilikte tavırlar değişken olup basmakalıp davranışlar sergilenmez (Akkuş, 1995: 20). Konuyla ilgili Mehmet Kaplan, "tipler" in sabit karakterli kişiler olup küçük farklarla aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülebileceğini söyledikten sonra tipleri, bir edebî eserin anahtarı olarak niteler (2005: 5).

Tipler, şairlerce içinde bulunduğu toplumun değerlerine göre vasıflandırılır. Yerleşik medeniyete geçen ve kuvvetle Fars kültürünün tesiri altında kalan Osmanlı toplumunda mistik duygular, aşk ve zevk hayatı ön plana çıkınca (Kaplan, 2005: 136) tipler, bu çerçevede içerisinde şekillenmiştir. Örneğin asırların süzgecinden geçen klasik Türk edebiyatındaki klişe tipler, bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. Divanlarda terennüm edilen üç temel tip âşık-meddah, maşuk ve memduhtur. Gazelerde şairin kendisi âşık, sevgili ise ideal güzel durumundadır. Kasidelerde memduh çoğu zaman devlet ricalinden biri, meddah da şairin kendisidir. Bahsi geçen temel şahısların yanı sıra rind, hâce, zâhid, müddeî, rakîb, sûfi v.b. tipler de klişeleşmiş özellikleriyle sırası geldikçe divanlardaki yerlerini alırlar (Şentürk, 1995: 383).

Sevgiliye sonsuz muhabbetle bağlı âşığın ve ona asla iltifat göstermeyen sevgilinin hâlleri, sadece gazelerde değil; aşk mesnevilerinde de işlenmiş ve bu ikili arasındaki muhabbet başlı başına eserin ana teması olmuştur. *Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn, Vâmık u Azrâ, Süheyl ü Nevbahâr* gibi mesnevilerde ana kahramanların adı değişse de her biri, âşık ve maşuk tiplerinin temsilidir. Mesnevinin aslî şahıs kadrosu oluşturan bu ikili, aynı zamanda vakayı meydana getirendir. Nitekim "bir vakanın zuhuru için şahıs kadrosu içerisinde yer alan en az iki unsurun bir arada olması veya onları birbirine bağlayan ve birbiriyle ilgilenmeye zorlayan münasebetlerin bulunması şarttır." (Aktaş, 2005: 135). İşte aşk mesnevilerinde vakanın zuhurunu sağlayan âşık ile maşuktur. Olay örgüsünün esasını bu ikili arasındaki münasebet oluşturmakla beraber, diğer kahramanların da vakanın gidişatına yön verdiğini ayrıca belirtmek gerekir. Bu noktada birinci derecedeki kahramanların aşkını ve derdini paylaştığı sırdaş tipi, oldukça önemlidir.

Kahramanın samimi düşüncelerini, sorunlarını ve duygularını itiraf ettiği güvenilir bir arkadaş göreviyle metinde yer alan sırdaş tipi, özellikle ana karakterin ruh hâlini ve isteklerini diyalogla ortaya koyması yönüyle fonksiyoneldir (Abrams, 2014: 46). Kahramanın sırlarını paylaştığı bu tip, ikincil karakter formunda olup genellikle başrol oyuncusunun güvenilir hizmetkârıdır (Baldick, 1996: 68). Sırdaş tipi, tahkiyeli bir anlatımın ürünü olan klasik aşk mesnevilerinin yanı sıra modern anlatılarda da bulunur. Tiyatro yazarları, bu karakteri oyunlarında sıkça kullanmışlardır. Dünya edebiyatındaki tiyatro metinlerinden örnek verilebilecek ünlü iki sırdaş, Shakespeare'in *Antonius ve Kleopatra* oyununda Kleopatra'nın hizmetkârı Charmion ile *Hamlet*'te, Hamlet'in arkadaşı Horatio'dur (Abrams, 2014: 46). Ömer Faruk Huyugüzel, Türk romanında sırdaş kişiye Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu* romanındaki Müjgân'ı örnek gösterir. Müjgân, roman kahramanı Feride'nin Tekirdağ'da yaşayan teyzesinin kızıdır. Feride'nin kimselere söylemediği duygularını açtığı Müjgân, kahramanın duygularının daha iyi anlaşılmasına başka bir ifadeyle duygularını açığa çıkarmasına hizmet ettiğinden romanda önemli bir rol üstlenmiştir (Huyugüzel, 2019: 448).

Aşk mesnevilerindeki sırdaş tipinin özelliklerini daha iyi belirlemek için 15. ve 16. yüzyılda kaleme alınmış mesnevilerden Hoca Mes'ûd'un (öl. 1401'den önce) *Süheyl ü Nevbahâr*, Ahmedî'nin (öl. 1412-13) *Cemşîd ü Hurşîd*, Tutmacı'nın (öl. 1406'dan sonra) *Gül ü Hüsrev*, Şeyhî'nin (öl. 1431) *Hüsrev ü Şîrîn*, Mehmed'in (öl. ?) *Işknâme*, Behiştî'nin (öl. 1511?/1520?) *Mihr ü Müşterî*, Lâmi'î Çelebi'nin (öl. 1532) *Vâmık u Azrâ, Zâtî'nin* (öl. 1546) *Şem ü Pervâne*, Fuzûlî'nin (öl. 1556) *Leylâ vü Mecnûn* eserleri incelendiğinde sırdaş tipi için söylenebilecek genel özellikler şöyledir:

1- Sırdaş olarak seçilen karakterler ile ana kahramanlar arasında bir kan bağı olmayıp aralarındaki münasebet eskiye dayanır. Bu bazen kahramanın yetişmesinde fedakâr bir dadı, bazen çocukluk arkadaşı bazen de büyüdüğü saraydaki bir sanatkârdır.

2- Sırdaş tipi, kahramanla diyalog kurar. Böylelikle gizli olan aşikâr, soyut olan somutlaşmış olur (Tekin, 2003: 255). İncelenen mesnevilerin genelinde kahramanın, aşkını ifşa ettiği ilk şahsın sırdaş olduğu görülür. Diyalogla beraber aşk derdi ortaya çıkınca artık aşk, gizli olmaktan çıkarak somut bir hâl alır.

3- Sırdaş tipi, kahramanların iç dünyasının anlaşılmasına yardım eder. Sırdaşla kurulan diyaloglarda, kahramanın kendi ağzından iç dünyasına dair gelişmeler öğrenilir. Bu bağlamda kahramanın düşüncelerini, objektif şekilde vermede önemli bir işleve sahiptir (Abrams, 2014: 46).

4- Sırdaş tipi, yönlendirici bir karakterdir. "Çatışmanın gerçekleştiği dramatik vaziyet, bir yönlendiricinin müdahalesi sayesinde vücut bulabilir, gelişebilir ve çözümlenebilir." (Aktaş, 2005: 139). Sırdaş tipi de durağan ilerleyen maceraya ivme kazandırarak kahramanı harekete geçirecek yetiye sahiptir. Bilhassa aşk ifşa olunca, kahramanın aşkı için yollara düşmesindeki etkenin sırdaş tip olduğu söylenebilir. Hatta bazen, aşkın başlamasını sağlayan da odur. *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisinde Cemşîd'in rüyasında görüp âşık olduğu kızı resmeden Mihrâb veya *Süheyl ü Nevbahâr*'da, Nevbahâr'ı çizerek âşıklığa sebep olan nakkaş buna örnektir.

5- Sırdaş tip, aracıdır. Bir aracı olarak sırdaş tipi, genellikle sevgililerin birbirlerine yazdıkları mektupları getirip götürmekle yükümlüdür. Bu mektuplaşmalar, kahramanların birbirlerine karşı hangi niyet içerisinde olduklarını göstermektedir.

Aşk Mesnevilerinde Sırdaş Tipler

1-Süheyl ü Nevbâhâr (Hoca Mes'ûd)

Nakkaş: Nevbahâr'ın resmini çizerek Süheyl'in âşık olmasına sebep kişidir. Süheyl, babasının kendine bıraktığı hazineleri dolaşırken bir resme denk gelir ve resimdeki kıza âşık olur. Bu resmi çizeni bularak kızın Çin hükümdarının kızı olduğunu öğrenen Süheyl, akabinde nakkaşla beraber Çin'e doğru yola koyulur:

Yazudur ki nakkâş yazmış durur

Hüner incüsin anda düzmiş durur (Dilçin, 2016: 275)

Süheyl ile nakkâş olurlar revân

Ki ma'sûk iline giderler hemân (Dilçin, 2016: 292)

Çin'e geldiğinde Süheyl, Çin hükümdarı üzerinde olumlu bir izlenim bıraktığından onun müsaadesiyle nakkaşa bir saray yaptırır. Nevbahâr'a komşu olacak şekilde inşa edilen bu sarayın en önemli özelliği sevgili kendi sarayının damına çıktığında yüzünün yansımaları, Süheyl'in sarayındaki havuza düşmektedir. Süheyl, Nevbahâr'ın yansımaları göreceği olursa hemen bakmaması konusunda nakkaş tarafından uyarılır:

Yüce köşk âli sarâylar düzer

Niçe kişinün anda gücin üzer (Dilçin, 2016: 329)

Görürsen suda gölgesin bakmagıl

Yüzün görmege su bigi akmagıl (Dilçin, 2016: 331)

Nevbahâr'ın Süheyl'e kaçması neticesinde Çin ve Yemen ordusu savaşır, nakkaş ise esir düşer. Bir süre Süheyl ile nakkaş ayrı kalsa da kader, onları tekrar bir araya getirir. Bu kavuşmadan sonra yaptıkları ilk iş, tekrar Nevbahâr'ı aramak olur. İki yoldaş türlü maceralar atlattıktan sonra Nevbahâr'ın yönetici olduğu Tufan şehrine varmayı başarır. Nevbahâr, Süheyl'e kavuştuğu için oldukça mutludur:

Öküş dürlü dürlü belâ görmüşüz

Çah andan berü kim yola girmişüz (Dilçin, 2016: 567)

Güvendi camı gönli buldı küşâd

Murâdına irişdi vü oldı şâd (Dilçin, 2016: 567)

Dadı: Mesnevideki kadın kahraman Nevbahâr'ın dadısıdır. Nevbahâr, bir gece gördüğü rüyayı dadısına anlatır. Dadı, Nevbahâr'a âşık birinin olduğu ve kavuşmak için de yola koyulduğu şeklinde rüyayı yorumlar. Gerçekten de Süheyl, Nevbahâr'ın resmini görür görmez âşık olmuş ve onun için yollara düşmüştür. Süheyl ve nakkaş, Çin'e neden geldiklerini herkesten saklasa da Nevbahâr, her şeyin farkındadır. Bir gün dadısıyla Süheyl'e, Çin'e gelmekteki asıl maksadını bildiğini ve onunla buluşmak istediği haberini gönderir. Süheyl, dadının getirdiği bu habere oldukça sevinir. Bu diyarda yabancı olduğundan nasıl buluşacakları konusunda Nevbahâr'ın kendisine kılavuzluk etmesini ister:

Sözi hîç uzatmayalum üşte çün

Bilürven ki kamusu benüm için (Dilçin, 2016: 654)

Müşerref olalum tapunla bile

Felek bize neylesin kim bile (Dilçin, 2016: 354)

Ne mahal bilürem ne yol ne sukâk

Aceb nitesi ola bu ittifak (Dilçin, 2016: 354)

Dadı, Süheyl'in dediklerini anlatınca Nevbahâr, gece vakti kendi sarayında buluşabilecekleri haberini yine dadısıyla gönderir. Nevbahâr'ın, gece vaktini ve babasının sarayı yerine kendi sarayını seçmesindeki niyet, gerçekleşecek buluşmayı gizli tutmayı amaçlamasındandır:

Ki çün gice urına zengî yüzün

Gök üstinde bulmayalar ay izin

Yarahlan u köşküm işigine gel

Dimezven atamun ki köşkine gel (Dilçin, 2016: 355)

Süheyl, dadıdan müjdeyi duyunca ona türlü bahşişler vermiş ve yaşlı kadın da tamah göstererek hepsini almıştır. Şair, kadının yaptığı bu davranışı "her kim yaşlanırsa açgözlü olur" mısrasıyla açıklamıştır:

Girü virdi çoh muştuluk kariya

Tama'cı olur kimse ki kariya (Dilçin, 2016: 355)

2- Cemşîd ü Hurşîd (Ahmedî)

Mihrâb: Cemşîd'e yoldaşlık eden kişidir. Bezirgân olarak dünyayı dolaşıp gören Mihrâb, aynı zamanda akıllı bir ressam ve nakkaştır. Mihrâb, tüccarlık yaptığı ülkelerde gördüğü güzellerin resimlerini çizdiğinden Cemşîd'in rüyasında görüp âşık olduğu güzelin kimliğini tayin edebilmiştir (Uğurlu, 2009: 119-120).

Şehün var-ıdı bir bâzâr-gânı

Ki uçdan uca görmişdi cihâmı (Akalin, 1975: 110)

Hem eyle nakş-bend-idi vü üstâd

Ki suya nakş ururdı şöyle kim bâd (Akalin, 1975: 111)

Cemşîd, Hurşîd'i bulmak için Rum diyarına gittiğinde Mihrâb, ona eşlik eder. Birlikte türlü sıkıntıların üstesinden gelen ikili, Rum ülkesine vardıklarında kendilerini tüccar olarak tanıtır ve Rum kayseri tarafından muhabbetle karşılanırlar. Cemşîd, Rum kayserinin kızı yani Hurşîd'i görünce aşkı bir kez daha perçinlenir. Ancak Hurşîd, henüz Cemşîd'i görebilmiş değildir. Bu esnada devreye Mihrâb girer ve şahından türlü hediyeler getirdiğini söyleyerek Hurşîd'in kapısını çalar. Hurşîd, hediyeleri kabul edince bu durumu umut verici olarak değerlendiren Mihrâb, müjdeli haberi Cemşîd'e ulaştırır:

Didi bir gişi geldi adı Mihrâb

Kemâl-i lutfda bir katre-i âb (Akalin, 1975: 181)

Didi Mihrâb şâha vardur ümmîd

Ki görünce sana envâr-ı Hurşîd (Akalin, 1975: 184)

Mihrâb, yeniden hediyelerle Hurşîd'in yanına varır ama bu kez hediyeleri kendisinin değil, şahının vereceğini söyler. Böylelikle Hurşîd de Cemşîd'i görüp âşık olur. Bu buluşmadan sonra iki âşık, daha da yakınlaşır. Ancak Hurşîd'in annesi Efser, kızının bir delikanlıya âşık olduğunu işitince kızını korumak amacıyla bir kaleye hapseder. Cemşîd ise Hurşîd'den ayrı düştüğü için deli divaneye dönmüştür. Mihrâb, dağ taş dolanarak iki ayın sonunda Cemşîd'i perişan bir şekilde bulur:

Meger bir kal'a dutmuş idi Efser

Müvekkel eyledi kim saklaya der (Akalin, 1975: 251)

İki ay isteyü sahrâ-y-ıla kûh

Ana irişdiler pür-dûd-endûd (Akalin, 1975: 259)

Mihrâb'ın yönlendirmesiyle Rum kayserinin yanına giden ve sıradan bir tüccar değil de Çin fağfurunun oğlu olduğunu itiraf eden Cemşîd, Rum diyarının veziri yapılır. Ancak Cemşîd ile Hurşîd arasındaki aşk ifşa olmadığından Hurşîd'in annesi Efser, kızını hâlen daha kalede hapis tutmaktadır. Cemşîd, Hurşîd'i görmek istediğinde yine çözümü bulan Mihrâb'dır. Mihrâb, bir mektup yazarak Şehnaz ve Şeker adlı cariyelerle mektubu Hurşîd'e gönderebileceğini söyler:

Didi Cemşîd'e çün fikr itdi Mihrâb

Şeker Şeh-nâz-ıla feth olur bâb (Akalin, 1975: 269)

Cemşîd ile Hurşîd'in kavuşması ise Hurşîd'in hapis tutulduğu kaleden çıkmasına bağlıdır. Bu yüzden Mihrâb, onu hapseden Efser'le konuşmaya karar verir. Kızının adının kötüye çıkmasından endişe eden Efser'e, kızıyla evlenecek bir er bulmasını ve onu artık özgür bırakmasını öğütler:

Kıza akl ehli üç nesne gerek dir

Biri ana biri erdür biri yer (Akalin, 1975: 298)

Ketâyûn: Hurşîd'in dadısıdır. Hurşîd, Cemşîd'i görüp âşık olunca içindeki bu sırrı, birisiyle paylaşma ihtiyacı duymuştur ki o da dadısı Ketâyûn'dur. Ketâyûn, Cemşîd'in Hurşîd'e hediyeler göndermesindeki asıl sebebin aşk olduğunu zaten tahmin etmiştir. Ancak Rum kayserinin, kızını bir tüccara vermeyeceğini bildiğinden Hurşîd'e taç, taht sahibi birileri varken neden bir tüccara gönül verdiğini sorar:

Ketâyûn dâyesin okıtdı Hurşîd

Didi ana her ney-ise hâl-i Cemşîd (Akalin, 1975: 228)

Nice mümkün ola kim şâh Kayser

Ki kızın ide bâzirgâna hem-ser (Akalin, 1975: 230)

Hurşîd'in bir erkekle görüştüğünü duyan annesi, kızının adına hâlel gelmesin diye onu bir kaleye hapsetmiştir. Hurşîd'i bu kalede yalnız bırakmayarak ziyaret eden kişi ise Ketâyûn'dur:

Anun katına dâye gelür-idi

Anun-ıla hemân ol olur idi (Akalın, 1975: 251)

3- Gül ü Hüsrev (Tutmacı)

Dadı: Ana kahramanlardan Gül'ün dadısıdır. Hozistan hükümdarının kızı Gül/Gül-ruh, Hüsrev'i görür görmez âşık olunca kendisinde değişik hâller görülür. Gül'deki bu duygu değişimlerini fark eden ise ona gözü gibi bakan ihtiyar dadısıdır. Bu ihtiyar dadı sihirden anlayan, her işte çabuk ve bilgili biri olarak tanımlanır:

Füsûnger mâkir ve muhtâl gâyet

Füsûngerlik ana olmuş hidâyet

Katı taş bagrı mekr ile toluydı

Her işde çâbük ü key bilgilydi (Yoldaş, 1998: 227)

Gül'deki âşıklık hâli, Hüsrev'i rüyasında görmesiyle daha da perçinlenir. Rüyanın etkisiyle kahraman, sabah olduğunda yalın ayak kendisini dama atar. Buna şahit olan dadı, feryat ederek ondaki sıkıntının ne olduğunu anlamak için elinden geleni yapar. Daye, Gül'e muhabbetle bağlıdır ve onun bu hâlini görmek dayeyi üzmüştür:

Çü dâye dün buçuhdı hâli gördi

Ki Gül yalın ayah tama yügürdi

Figân itdi ki âhir bu ne hâldür

Nedür derdün sana nu ne zevâldür (Yoldaş, 1998: 232)

Gül, Hüsrev'e âşık olduğunu söyleyince daye, sinirlenir ve bu aşktan vazgeçmesi için Gül'e öğütte bulunur. Ancak Gül, bu nasihatlere kulak asmak bir yana dayeden, aşkını Hüsrev'e bildirmesi konusunda yardım ister:

Varıban Hürmüz'e benden selâm et

Sözi arz eyle vü işi tamâm et (Yoldaş, 1998: 239)

Daye, Gül'ün muhabbetini Hüsrev'e iletmeyi kabul eder ancak Hüsrev, bu aşka karşılık vermez. Zaman sonra Hüsrev, Gül'ü görünce âşık olur ve bu sefer de Hüsrev, dayenin yanına gelerek Gül'le buluşmak istediğini söyler. Daye, ilk önce bu talep karşısında sinirlense de âşıkların buluşmasına yardım eder:

Göriccek Hürmüz'i bahmadı dâye

Katı hışm eyledi ol meh-likâya (Yoldaş, 1998: 252)

4- Hüsrev ü Şîrîn (Şeyhî)

Şâvûr: Hüsrev'in dostu olan bu şahıs, ressamdır. Aynı zamanda Hüsrev ile Şîrîn arasındaki aşka zemin hazırlayan kişidir. Şâvûr, Ermen diyarı melikesi Mehin Banu'nun periler kadar güzel kızı Şîrîn'den Hüsrev'e bahsedince Hüsrev, Şîrîn'i görmeden ona tutulur. Mesnevide bu karakter vefası ve fitratıyla nam salmış, şaha (Hüsrev'e) yol gösteren bir akıl hocası olarak nitelenir:

Vefâ vü hulki her şehri içre meşhûr

Şehe yâr ü müşâvir adı Şâvûr (Timurtaş, 1980: 37)

Şîrîn, Şâvûr'un yeğenidir ve bundan dolayı Şîrîn'i istemek görevi Şâvûr'a verilmiştir. Şâvûr, Ermen diyarına gelince Hüsrev'i yeğenine gösterebilmek için resimler çizer. Sonunda ise amacına ulaşır ve resimleri gören Şîrîn de Hüsrev'e âşık olur. Şâvûr'un çizdiği resimler, ünlü nakkaş ve ressam Mânî'ninkilerden bile güzeldir:

Harîr üstinde bir nakş itdi tahrîr

Ki Mânî cân virüp itmeye tasvîr (Timurtaş, 1980: 44)

Şîrîn, Hüsrev'e kavuşmak için Ermen'den ayrılarak Medayin şehrine doğru yola çıkarken Hüsrev de türlü sebeplerden Medayin'i terk ederek Ermen'e gider. Bundan dolayı bir süre daha vuslat gerçekleşemese de daha sonra Şâvûr, Şîrîn'i Medayin'den getirterek âşıkları birbirine kavuşturmuştur:

Medâyinden yana yola gönildi

Gezüp ol ayı otuz günde buldı (Timurtaş, 1980: 77)

Çün aldı kasrdan Şîrîn'i Şâvûr

İletdi Ermene san ravzaya hûr (Timurtaş, 1980: 94)

Medayin'deki tahtını kaybeden ve tekrar geri almak isteyen Hüsrev, Rum kayserinin kızı Meryem'le evlenmek zorunda kalır. Bundan dolayı Mehin Banu, kızını bir daha Hüsrev'le görüştürmez. Mehin Banu vefat ettikten sonra da tahta Şîrîn geçer. Bu esnada Meryem de ölür ve Şîrîn'in hasretine daha fazla dayanmayan Hüsrev, engellerin kalktığı düşünerek Şâvûr vasıtasıyla Şîrîn'e haber gönderir. Hüsrev kabahatinin farkındadır ve kapısında köle olmaya kabul ettiği Şîrîn'den af diler:

Bilürsin özümü kim özr ileydüm

Gehî peymân u gâhî nezr ileydüm

Kabûl itsün kuliyam kapusunda

Hemân evvelki çâker tapusunda (Timurtaş, 1980: 192)

Şâvûr, şahının fermanını yerine getirmek için Şîrîn'in kasrına gider ancak hiç hoş karşılanmaz. Şîrîn, affetmek bir yana dursun ona karşı sitemkârdır. Bir daha kasrına ne Hüsrev'in ne de Şâvûr'un gelmesini ister:

Ne Şâvûr er gele bu kasra kayser

Sürem ol cerb ile kim kâhı sarsar (Timurtaş, 1980: 192)

Hüsrev, çabalarıyla Şîrîn'i sonunda ikna etmeyi başarır ve evlenirler. Lütuf gösterilerek Şâvûr'a Mehin Banu'nun ülkesi verilir. Şâvûr, türlü yapılar inşa ederek ülkeyi mamur hâle getirir. Şair, şehirdeki bazı yapıların Şapur'dan kalma olduğunu söyler:

Çün oldı devlet ü baht ile meşhûr

İmâretler çoğ itdi anda Şâvûr

Ki şimdi ol imâretlerden asâr

İşidürüz ol illerde dahı var (Timurtaş, 1980: 251)

5- İşknâme (Mehmed)

Pârsâ: *İşknâme* mesnevisinin ana kahramanları Hümâ ile Ferruh olup Pârsâ, kadın kahraman Hümâ'nın dadısıdır. Her daim Hümâ'nın yanında bulunan Pârsâ, bir sabah Hümâ'nın ağlayıp inlemesine uyanır. Bu inleyişin sebebi Hümâ'nın rüyasında Ferruh'u görüp âşık olmasıdır. Dadısı, bu durumu anlayabilmek için çeşitli sorular yöneltir ve sonunda Hümâ, her şeyi anlatır. Pârsâ, onu bu aşktan vazgeçirmek için türlü nasihatler verir ancak fayda etmez:

Var idi dâyesi bir Pârsâ nâm

Yaturdı kapusunda subh ile şâm (Yüksel, 1965: 86)

Gider sevdâyı vir akluna te'dîb

Şarâb iç tâ dimâğuñ kıla tartîb (Yüksel, 1965: 88)

Rüyayla Ferruh'a âşık olan Hümâ, bu aşk derdinden sıyrılamadığı gibi aksine bir kilisenin tavanında Ferruh'un resmini görünce iyice çaresiz kalır ve dayesinden bu resmi kimin nakşettiğini bulmasını ister. Resmi çizenin Ferruh'un sırdaşı Hürrem olduğu açığa çıkınca daye tarafından Hümâ'nın huzuruna getirilir ve her şey, Ferruh'a anlatılır. Hürrem, olup biteni iletmek üzere Ferruh'un yanına varır:

Didi ruhbâna Dâye yini sûret

Yazan kimdür eyâ ehl-i basiret (Yüksel, 1965: 91)

Hümâ azm eyledi yine serâyâ

Kığırdı Hürrem'i katına Dâye (Yüksel, 1965: 92)

Ferruh, Hümâ'nın aşkına karşılık verdikten sonra bu sefer her iki âşık, birbirlerine kavuşma özlemi çekerler. Pârsâ, Hümâ'yla; Hürrem ise Ferruh'la konuşup bu aşk ateşini dindirmeye çalışsa da sonuç alamaz:

Bu fâsid fikri ko gitsün i Dâye

Ögütten bana hergiz çâre yokdur (Yüksel, 1965: 107)

Nasîhat itdi Hürrem lîk Seh-zâd

Birini hâtırında tutmadı yâd (Yüksel, 1965: 109)

Pârsâ, bir süre Hümâ'nın Ferruh'a yazdığı mektupları götürmekle mükellef olur. Ancak Hümâ, artık Ferruh'u görmek de istemektedir ve bu konuda Pârsâ'dan yardım alır. Hürrem aracılığıyla Ferruh'u davet edecek olan Hümâ, Pârsâ'dan Hürrem'i bulup getirmesini diler:

Lâtif yazup eyitdi gel i Dâye

Cevâbı düz yine ilet ol aya (Yüksel, 1965: 112)

Sabâh oldu Hümâ eydür i Dâye

Getür Hürrem özin tizcek odata (Yüksel, 1965: 114)

Pârsâ'nın katkısıyla Hümâ ile Ferruh birbirlerine kavuşurlar. Ferruh, Hümâ'yı görür görmez düşüp bayılır. Aşıkların vuslatında birinci dereceden etken olan Pârsâ, Hümâ ile Ferruh buluştuklarında onlara çeşit çeşit yemekler ikram ederek hoşça vakit geçirmelerini sağlar:

Hümâ gördi ki yire düşdi Ferruh

Ruhı üzre kodı şol demde rûh (Yüksel, 1965: 115)

Dökildi aş nite kim beg somâtı

Şekerden idi cümle beksümâtı (Yüksel, 1965: 117)

Bu esnada Hümâ, babası tarafından Kışmır şahının oğlu Âlemşâh'a verilir. Bunu duyan Ferruh büyük üzüntü duyar. Âlemşâh'da gönlü olmayan Hümâ, onu bir bahaneyle savuşturmayı başarır. Hümâ'yi yanında isteyen Âlemşâh, bu arzusunu Hümâ'ya iletmesi için Pârsâ'ya söyler. Hümâ da yoldan geldiği ve yorgun olduğu yalanını dayesi vasıtasıyla Âlemşâh'a bildirir:

Ne kim didi Âlemşâh Pârsâ'ya

Gelüp arz eyledi ol toluaya

Uzak yolda öküş çekdüm meşakkat

N'ola lutfun virürse bana mühlet

'Âlemşâh'a cevâb ilettdi dâye

Hatâsuz bir savâb ilettdi Dâye (Yüksel, 1965: 152)

Mesnevîde Pârsâ'nın, Hümâ'ya yardımda bulunduğu son sahne ise Hümâ'nın Ferruh'la kaçışıdır. Daye sayesinde Âlemşâh'ı kendinden uzaklaştıran Hümâ, dayesinden hemen Ferruh'a gidip gece kaçmak üzere yaptığı planını iletmesini ister:

Ayıtıl hâzır olsun hep yarağı

Kaçan halk uykuda bula ferâğı

İrişdi Ferruh'a Dâye didi söz

Yarağ eyledi Şeh dutdı yola göz (Yüksel, 1965: 152)

Hürrem: Ferruh'un arkadaşı ve aynı zamanda nakkaştır. Ferruh'la beraber Çin'e gittiğinde bir kilisenin tavanına Ferruh'un yüzünü nakşeder. Bu resim, aslında vakaya yeniden yön veren unsurdur. Zaten Ferruh'a rüyasında âşık olan Hümâ, resmi görünce önce resmi çizen Hürrem'e ve dolayısıyla Ferruh'a ulaşır. Hümâ'nın muhabbetini Ferruh'a nakleden Hürrem, daha sonra iki âşığın mektuplaşmasını ve buluşmasını sağlar. Hürrem, getirdiği mektupları dayeye teslim eder:

Buyurdı Dâye'ye anı getürdi

Yüzüne sürdi vü mührin götürdi (Yüksel, 1965: 112)

Hümâ ile Ferruh buluştukları bir gün, sarayın kapısını açık unutup bekçi Hâdim, onları görür. Hâdim'in şahit olduklarını başkalarına yaymasından endişe eden âşıkların yardımına Hürrem gelir ve düşünmeden bekçiyi okla vurur:

Meger bekçisi var idi sarâyun

Komazdı girmege nûrını ayun

Meger okı bileydi yayı ile

Göründi heybeti vü yayı ile (Yüksel, 1965: 121)

Hümâ ile Ferruh kaçtıklarında onlara eşlik eden isim Hürrem'dir. Yola çıktıklarında ilk önce, büyük bir su birikintisiyle karşılaşır. Suyun derinliği hakkında bilgi sahibi olmadıklarından suyu geçmekten çekinirler. Fakat Hürrem, Ferruh için canını tehlikeye atmaktan çekinmez ve atıyla suya girer. Bu şekilde kahramanlar, suyun sığ olup olmadığını anlayabileceklerdir:

Didi Hürrem eyâ Şâh'um durun siz

Gireyin ben ne olurın görün siz (Yüksel, 1965: 154)

Yolda çeşitli belalarla karşılaşan bu üçlü, birbirlerinden ayrı düşse de bir süre sonra Hümâ ile Hürrem tesadüfen karşılaşır. Ancak Ferruh hâlâ kayıptır. Hümâ, aynı muhabbetle Ferruh'a bağlı olduğunu anlatınca Hürrem, Ferruh'u bulmak ve âşıkları kavuşturmak için yeniden yollara düşer:

Du'â kıldı didi ahsent ü şâbâş

Kadem urdun yola zahmetlere baş (Yüksel, 1965: 178)

6- Mihr ü Müşterî (Behiştî)

Bedr: Müşterî'nin arkadaşıdır. Mihr ile Müşterî birbirine muhabbet besleyen ancak fitne, fesat çıkaranlar yüzünden ayrı düşmüş iki âşıktır. Müşterî, bu ayrılıkla perişan olunca hemen yanı başında bulunan Bedr, ona nasihatler vererek tesellide bulunur. Böyle dermansız dertlere müptela olmamasını, aksi takdirde pişmanlık duyacağını ifade eder:

Olursın yoksa işüne peşîmân

Bulmazsın velî derdüne dermân (Polat, 2022: 318)

Nasihatlere aldırış etmeyen Müşterî, bu esnada babasının vefatıyla daha kötü bir hâle gelir. Arkadaşını böyle bir vaziyette görmeve katlanamayan Bedr, ona Mihr'le mektuplaşmasını önerir. Bedr, iki âşığın

mektuplaşmasına yardım ederken bir gün, koynundaki mektubu yere düşürür ve mesnevide kötü niyetli bir kahraman olarak yer alan Behrâm bunu alır:

Yazup sen dahı nâme ile ihzâr

Vireyüm tâ ki dil-şâd ola dil-dâr (Polat, 2022: 325)

Düşürür nâmeyi koynından ol mâh

Bulur gör hikmeti Behrâm-ı bed-hâh (Polat, 2022: 334)

Behrâm yüzünden aşk ifşa olunca Müşterî ve Bedr, şahın (Mihr'in babası) hışmından korkarak ülkeyi terk etmek zorunda kalır. Bu terk edişle beraber ikili zorlu ve uzun soluklu bir maceraya atılır:

Bu mülki terk idelüm yoksa ey mâh

Helâk eyler bizi hışm eyleyüp şâh (Polat, 2022: 335)

Cevzâ: Nâhid'in dadısıdır. Müşterî'yle olan muhabbeti açığa çıkınca babası tarafından cezalandırılan Mihr, daha sonra Müşterî'yi aramak için yollara düşer ve Harezm'e varır. Mihr ve beraberindekiler, Harezm şahı tarafından hoşnutlukla karşılanır. Harezm şahının kızı Nâhid, Mihr'e âşık olduğunda ise bu durumu ilk fark eden dadı Cevzâ'dır. Cevzâ, Nâhid'in neden yaşlar döktüğünü ve saçının dağınık bir vaziyette olduğunu sorar:

Neden şehlâ gözün oldı dür-efşân

Neden zülfün gibi oldun perîşân (Polat, 2022: 384)

Nâhid, âşık olduğunu nakledince Cevzâ, onu sevdiğine kavuşturmak için elinden geleni yapacağını ifade eder. Mihr'in yanına giderek Nâhid'in güzelliğinden uzun uzadıya bahsettikten sonra niyetini açıkça belli eder. Mihr, aklında başka birinin (Müşterî'nin) olduğunu söylese de Cevzâ, amacından vazgeçmeyerek diller döker ve sonunda Mihr'in, Nâhid'e meyl etmesini sağlar:

Kavuşduram seni ol dil-rübâya

Getürem iki gözi bir araya (Polat, 2022: 385)

Te'ehhül itmege yok meylüm aslâ

Başumda vardurur bir gayrı sevdâ (Polat, 2022: 395)

7- Vâmık u Azrâ (Lâmi'î Çelebi)

Behmen: Vâmık'ın arkadaşıdır. Vâmık'la aynı gün dünyaya gelen Behmen, her zaman ona sırdaş ve yoldaş olmuştur. Kader, onları doğdukları gün birleştirmiştir. Bir an bile Vâmık'ın yanından ayrılmayan Behmen, ona canını feda etmeye çekinmezken Vâmık da Behmen'i canı kadar sevmektedir:

Bir nefes Vâmık'dan olmazdı cüdâ

Eyler idi yolına cânın fedâ

Ol şeh-i ferhundayi Vâmık da hem

Tutar idi cânı gibi muhterem (Ayan, 1998: 190)

Vâmık, Azrâ'yı bulmak üzere yola çıkacağını söylediğinde Behmen de ona arkadaşlık eder. Yolculuk esnasında türlü maceralar yaşanır ki bunlardan biri de Vâmık'ın, Erdeşir adındaki bir zalim tarafından zehirlenmesidir. Behmen, arkadaşını iyileştirecek panzehri bulabilmek için yola koyulur ve Dilgüşa Kalesi'ne kadar gider:

Bakdı Behmen gördi bir âli hisâr

Kal'a-i gerdûna mânend üstüvâr

Ekdi pâzehri zahmlar üzre pâk

Oldı her bir yâre mihr-i tâb-nâk (Ayan, 1998: 236)

Dadı: Azrâ'nın dadısıdır. Vâmık'ın namını duyup ona âşık olan Azrâ, perişan bir vaziyete düşünce dayesi, devreye girer. Zeki, iş bilir ve bilgin biri olarak tarif edilen daye, bu aşk derdini çözmek için bir nakkaş bulur ve Azrâ'nın resmini ipekler üzerine çizdirerek memleket memleket gezdirir. Böylelikle Vâmık da Azrâ'nın resmini görerek âşık olur.

Kâr-dân u zîrek ü dâna idi

Fıkr ü tedbîr içre bî-hemtâ idi (Ayan, 1998: 168)

Buldı devrân içre nakşı şöhreti

Satdı yüz dînâra her bir sûreti (Ayan, 1998: 174)

Vâmık'ın da kendisine âşık olduğunu bilmediğinden Azrâ, ızdırap içerisindeydi. Azrâ'nın yaşlar dökmesi, dayesini fazlasıyla üzmektedir. Daye, Azrâ'yı içinde bulunduğu hâlden kurtarabilmek için çözüm arar ve Vâmık'ı bulmak için Azrâ'yla beraber yollara düşmenin gerektiğine kanaat getirir. Nereye gitse onu bir gölge gibi takipte ve her zaman bir halayık gibi hizmetinde hazır olacağını söyleyerek güven telkin eder:

Sen dökersin ağlayup gerçi ki yaş

Ben çıkardum nice bin bağrumda baş

Kande gitsen sâye-veş bilenceyem

Hidmete ben karavaş bilenceyem (Ayan, 1998: 258)

Daye, Azrâ'yla beraber hamama gidip bu bahaneyle de Vâmık'ı aramak için kaçacakları planını yapar. Hamam eğlencesi devam ederken daye ve Azrâ, kılık değiştirerek gizlice kaçmışlardır. Mesnevide ilgili bölüm, “dâye-i hurşîd-râ mâh-ı devrân Azrâ'yı alup kaçmağ için hammâm adın itdügidür. Ve hammâmdan çıkup sûret tebdîl ü câme tağyîr idüp kaçup gitdügüdür (Ayan, 1998: 258).” başlığıyla aktarılır.

8- Şem ü Pervâne (Zâtî)

Dellâle: Pervâne'nin tesadüfen karşılaştığı kadın karakterdir. Şem'e âşık olan Pervâne, aşkı için Çin'e kadar gelmiş ve aşkına karşılık bulabilmiştir. Ancak Çin padişahı, bunu duyunca Pervâne'yi zindana attırıştır. Zindandan Şem'in dadısı sayesinde kurtulan Pervâne, ne yapacağını bilmezken şehirde bir

kadına denk gelir. Dellâle adındaki bu yaşlı kadın, yüklendiği fonksiyon itibariyle Pervâne'nin kötü duruma düştüğü zamanlarda onun yanında yer almıştır:

Meger var idi bir Dellâle karı

Ekâbir hânesine girme kârı (Armutlu, 1998: 607)

Pervâne'nin başından geçen olayları baştan sona dinleyen yaşlı kadın, ona bir mektup yazıp içinde bulunduğu durumu sevdiğine bildirmesi gerektiğini tavsiye eder. Pervâne, bu nasihate uyarak aşkını ve ızdırabını konu ettiği bir mektup kaleme alır ve iletilmesi üzere Dellâle'ye verir:

Turup bir nâme yaz ey yüzi gülşen

Kamu ahvâlün olsun Şem'e rûşen (Armutlu, 1998: 611)

Şem'e mektup ulaştığında o güneş yüzlü, gamdan kurtularak büyük bir mutlulukla yazılanları okur ve o da bir mektup yazarak Dellâle'ye verir. Şem, bu ayrılığın bitmesi yönünde eyleme geçilmesi gerektiğini düşünür ve Pervâne'ye gelip kendisini babasından istemesini iletir:

Anı Şem okıyup oldu ferâh-şâd

O hürşîd oldu ebr-i gamdan azâd (Armutlu, 1998: 618)

Varup ana beni iste pederden

Ola tâ kalbimiz sâfi kederden (Armutlu, 1998: 622)

Pervâne'nin ailesi tarafından Şem istenir ancak Şem'in ailesi kızlarını vermek istemez. İki aile arasında savaş çıkar. Savaş sonlanınca aşkına mani olamayan Pervâne, tekrar Çin'e vararak Dellâle'nin evine konuk olur. Geldiğini Şem'e bildirmesi için Dellâle'den yardım ister ve bir mektup yazar:

Didi Pervâne zahmetler getürdük

Yine tapuna mihnetler getürdük (Armutlu, 1998: 704)

Var anı geldüğümden eyle âgâh

Ola kim gönlümüzden toğa ol mâh (Armutlu, 1998: 705)

Şem, Dellâle vasıtasıyla gelen mektuptan hoşnut kalır. Buna karşılık Pervâne'yle nasıl kaçabilecekleri hususunda bir mektup yazar ve Dellâle'ye verir. Plana göre Pervâne, Şem'in söylediği menzile önceden; Şem ise cariyeleri ilaçla uyuttuktan sonra gelecek ve hazır edilen atlarla hemen kaçacaktır:

Cevârî aşına katmışdı dârû

Ser-â-ser gözlerini aldı uyhu (Armutlu, 1998: 714)

Yolun ben kaydını gördüm müretteb

Süvâr olup ol iki ata bir şeb (Armutlu, 1998: 712)

9- Leylâ vü Mecnûn (Fuzûlî)

Zeyd: Mecnûn'un dostudur. Mecnûn ile Leylâ arasında rabita görevi yapan Zeyd, iki âşığın birbirinden haberdar olmasına ve mektuplaşmasına yardım eder. Mesnevîde Zeyd kâmil bir arkadaş, kadim bir sırdaş ve akıllı biri olarak tasvir edilir:

Gördü ki gelür nedîm-i kâmil

Hem-râz-ı kadîm Zeyd-i kâbil (Doğan, 2015: 460)

Zeyd, her ne kadar Mecnûn'un sırdaşı olsa da zaman içerisinde Leylâ ile de bir yakınlık kurar. Leylâ, Zeyd'i görünce aklına Mecnûn gelir ve ağlayıp inleyerek Zeyd'e çöle hiç gidip gitmediğini, gittiye sevdiğinin ne hâlde olduğunu sorar. Velez ki Mecnûn'u görecekse kendisinin ne kadar perişan olduğundan bahsetmesini diler:

Gördi meni itdi nâle vü zâr

Râz açdı mene ki ey vefâdâr

Mecnûnumı gördün ise bi'llâh

Eyle men-i zârı andan agâh (Doğan, 2015: 462)

Leylâ'nın evlendiğini duyan Mecnûn, Leylâ'ya sitem dolu bir mektup yazarak Zeyd'le gönderir. Ancak Leylâ artık evli olduğundan bu mektubu ulaştırmak çok da kolay olmaz. Zeyd, Leylâ'nın diyarına geldiğinde öncelikle Leylâ'nın kocası İbni Selâm'la yakınlık kurar. İbni Selâm, Leylâ'nın üzüntüsünden, sıkıntısından bahsedince Zeyd, Leylâ'yı tanıımıyormuşçasına İbni Selâm'a eşi için deva bulabileceğini ifade eder. Elindeki kâğıtta dua yazılı olduğunu söyleyerek Leylâ'nın yanına sokulmayı başarır:

Efsûn ile urdı sihrden dem

Tâ İbni Selâma oldı hem-dem

Çün Leylî'ye Zeyd oldı vâsıl

Maksûdını irdi baht hâsıl (Doğan, 2015: 382)

Dert ortağı Zeyd, her iki âşığın kavuşmasını arzuladığından İbni Selâm öldüğünde bunu Mecnûn'a bildirmek üzere hemen yola koyulur. Ona göre İbni Selâm, Mecnûn'un Leylâ'ya vuslatında en büyük engeldir. Bu yüzden rakibin vefatı, bir müjde niteliğinde olmalıdır:

Ol vâkı'adan olup olup haberdâr

Dutdı reh-i deşt Zeyd-i gem-hâr (Doğan, 2015: 480)

Mesnevinin sonunda ise Leylâ ölür. Mecnûn'a bu ölüm haberini verecek olan tek karakter ise yine Zeyd'dir. Çünkü Mecnûn, kendini herkesten tecrit ettiği zamanlar sadece Zeyd'le ve Zeyd aracılığıyla Leylâ'yla iletişim kurmuştur:

Fi'l-hâl kılup azîmet-i râh

Mecnûn-ı hazîni itdi agâh (Doğan, 2015: 568)

Mesnevilerdeki sırdaş tipleri ve özellikleri üzerinden yapılan inceleme neticesinde aşağıdaki tablo ortaya konabilir:

Tablo 1. Mesnevilerdeki Sırdaş Tipler ve Özellikleri

Mesnevinin Adı	Sırdaş Tipi 1	Sırdaş Tipi 2	Sırdaş Tipi 1'in Özellikleri	Sırdaş Tipi 2'nin Özellikleri
<i>Süheyl ü Nevbâhâr</i>	Nakkaş	Daye	<ul style="list-style-type: none">* Süheyl'in, Nevbâhâr'a âşık olmasını sağlayan erkek karakterdir.* Süheyl, Nevbâhârı bulmak için Çin'e gittiğinde ona yol arkadaşı olur.* Çin'e geliş amacını ve kimliğini ilk başta açıklamayan Süheyl'in sırrına ortak olur.* Süheyl'e tavsiyelerde bulunur.	<ul style="list-style-type: none">* Nevbâhâr'ın dadısıdır.* Nevbâhâr, Süheyl'e âşık olduğunu ilk kez ona açıklar. Yani sırrına ortak eder.* Süheyl ve Nevbâhâr'ın haberleşmesini sağlar.
<i>Cemşîd ü Hurşîd</i>	Mihrâb	Ketâyûn	<ul style="list-style-type: none">* Cemşîd'e rüyasında gördüğü kızın resmini çizer.* Cemşîd, Hurşîd'i bulmak için Rum diyarına gittiğinde ona yoldaş olur.* Rum ülkesine gidildiğinde Cemşîd, kimliğini açıklamaz. Mihrâb da bu sırta ortak olur.* Cemşîd ile Hurşîd'in haberleşmesini sağlar.* Cemşîd'e tavsiyelerde bulunur.* Hurşîd'i kaleye hapseden Hurşîd'in annesini, kızını	<ul style="list-style-type: none">* Hurşîd'in dadısıdır.* Cemşîd'e âşık olduğu sırrını paylaşır.

			azat etmesi konusunda ikna eder.	
<i>Gül ü Hüsrev</i>	Daye		<ul style="list-style-type: none">* Gül'ün dadısıdır.* Gül, Hüsrev'e âşık olduğu sırrını ilk dadısına açıklar.* Gül'e nasihatlerde bulunur.* İki âşık arasında iletişim kurar.	
<i>Hüsrev ü Şîrin</i>	Şavûr		<ul style="list-style-type: none">* Hüsrev'in dostudur.* Hüsrev'in Şîrin'e, Şîrin'in Hüsrev'e âşık olmasına sebep kişidir.* Her iki âşığın birbirine kavuşması için haberleşmelerini sağlar.	
<i>Işknâme</i>	Pârsâ	Hürrem	<ul style="list-style-type: none">* <i>Işknâme</i>'nin kadın kahramanı Hümâ'nın dadısıdır.* Hümâ, mesnevinin erkek kahramanı Ferrûh'a âşık olduğunu, öncelikle dadısına söyler.* Her iki âşığın mektuplaşmasına yardım eder.	<ul style="list-style-type: none">* Ferruh'un arkadaşıdır.* Hümâ ile Ferruh'un mektuplaşmalarına yardım eder.* Hümâ ile Ferruh arasındaki aşkın ifşa olmaması için onları gören bekçiyi öldürmüştür.* Ferruh'a canını vermekten bile çekinmez.
<i>Mihr ü Müşterî</i>	Bedr	Cevzâ	<ul style="list-style-type: none">* Müşterî'nin arkadaşıdır.* Arkadaşına tavsiyelerde bulunur.* Mihr'e, Müşterî'nin yazdığı mektupları götürür.	<ul style="list-style-type: none">* Mihr'e âşık olan Harrezm şahının kızı Nâhid'in dadısıdır.* Nâhid, âşık olduğu sırrını dadısı Cevzâ'ya söyler.

				* Mihr'in de Nâhid'e âşık olması için elinden geleni yapar.
<i>Vâmık u Azrâ</i>	Behmen	Daye	* Vâmık'ın arkadaşıdır. * Vâmık, Azrâ'yı bulmak için yola çıktığında Vâmık'a eşlik eder.	* Azrâ'nın dadısıdır. * İlk önce Azrâ, Vâmık'a âşık olmuştur. Dadı, Vâmık'ın da Azrâ'ya âşık olmasını sağlar. * Azrâ'yla berbaer Vâmık'ı aramak için gizlice kaçış planı yapmıştır.
<i>Şem ü Pervâne</i>	Dellâle		* Pervâne'nin, Çin'de tesadüfen karşılatığı yaşlı bir kadındır. *Pervâne, başından geçenleri ona anlatarak dertleşir. *Pervâne'nin Şem'le mektuplaşmasına aracı olur.	
<i>Leylâ vü Mecnûn</i>	Zeyd		*Mecnûn'un dostudur. *Leylâ'yla ilgili haberleri Mecnûn'a ulaştırır. *Âşıkların birbirlerine yazdıkları mektupları getirip götürür.	

Sonuç

“Sırdaş tipi”, klasik Türk edebiyatında bir nevi roman olarak ele alınabilecek aşk mesnevilerinde de yer alır. Sırdaş, ana kahramanın hemen yanında bulunan ve yine kahramanın her zaman derdine ortak olup yardım etmeye çalışan sadık kişidir. Kahramanla tanışıklığı geçmişe dayanan sırdaş, ilgili metinde önem bakımından ikinci derecedendir.

15. ve 16. yüzyıl özelinde seçilen dokuz mesnevi üzerinde yapılan inceleme, sırdaş tipinin benzer özelliklerle metinlerde geçtiğini göstermektedir. Erkek kahramanın yanında bulunan sırdaş tip, genellikle yakın arkadaşıdır. Kadın kahramanlara sırdaşlık eden karakterlerin hepsi ise kahramana çocukluğundan beri emek eden dadıdır. Bunların dışında mesnevinin başlangıcında aşkın tecellisinde sebep bir nakkaşın, daha sonra iki âşğın kavuşması için çabalayan bir sırdaşa dönüştüğü görülür. Bahsi geçen bu sırdaşlar için söylenebilecek ortak özellik, hepsinin kahramanların hayatında eskiden ve uzun süreden beri var olmalarıdır. Sadece *Şem ü Pervâne* mesnevisinde olay örgüsüne sonradan dahil olan Dellâle adındaki kadın, bu yönden farklı bir görünüm sergilese de kahramanla arasında derin bir bağ kurulmuştur. Kahramanların kendilerinde seçtiği sırdaşlar, güvenilir kimselerdir. Aşk mesnevilerinde vuslat, zorlu ve çetrefilli bir yol neticesinde gerçekleşse de hiçbir zaman kahramanı yalnız bırakmaz ve her zaman ona sadık kalır. Vefayla bağlı oldukları kahramanlar için elinden geleni yapmaya hazırdırlar. Bunun en güzel örneği *Işknâme* mesnevisindeki erkek kahraman Ferruh için canını tehlikeye atan Hürrem'dir.

Sırdaşlar, mesnevide ikinci dereceden bir karakter olarak bulunsa da olayın gelişmesi ve çözümlenmesinde fonksiyoneldirler. Kahramanın en yakınında bulunmaları dolayısıyla onun ruh dünyasını algılamada, aklından geçenleri açığa çıkarmada; çözüm yolları arayarak kahramanların vuslata ermesinde ve yine kahramanların birbirlerine duygularını aktarmasında etkin bir role sahiptir. Özellikle sırdaşla kurulan diyaloglar, kahramanın duygu ve düşünce dünyasını objektif bir şekilde okuyucuya sunar.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Aşk Mesnevilerinde (15 ve 16. Yüzyıl) Sırdaş Tipi” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abrams, M. H, & Harpham. G. (2014). *A glossary of literary terms*. Cengage Learning.
- Akalın, M. (1975). *Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd inceleme-metin*. Sevinç Matbaası, Ankara.
- Akkuş, M. (1995). Nefî divânı'nda tipler ve kişilikler. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Armutlu, S. (1998). *Zâtî'nin Şem ü Pervâne'si (inceleme-metin)* (Tez No. 71574) [Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ayan, G. (1998). *Lâmi'î Vâmık u Azrâ (inceleme-metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.

- Baldick, C. (1996). *The concise Oxford dictionary of literary terms*. Oxford University Press.
- Dilçin, C. (2016). *Mes'ud bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Doğan, M. N. (2015). *Fuzulî Leylâ ve Mecnûn*. Yelkenli Yayınları, İstanbul.
- Huyugüzel, Ö. F. (2019). *Eleştiri terimleri sözlüğü*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (2005). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3- tip tahlilleri*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Polat, A. (2022). Behiştî Sinan'ın Mihr ü Müşterî adlı mesnevisi (inceleme-metin). DBY Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, A. A. (1995). Klasik Osmanlı edebiyatında tipler. *Osmanlı Araştırmaları*, 15(15), 1-91.
- Tekin, M. (2003). *Roman sanatı 1 (romanın unsurları)*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Timurtaş, F. K. (1980). *Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i inceleme-metin*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Uğurlu, M. (2009). *Roman tekniği açısından Cemşîd ü Hurşîd (Ahmedî)* (Tez No. 240562) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yoldaş, K. (1998). *Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev'i (inceleme, metin)* (Tez No. 71565) [Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yüksel, S. (1965). *Işk-nâme*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Extended Abstract

Types are the names of characters who exhibit similar behavioral characteristics, even if they are narratives from different societies. The type of confidant that is the subject of the study is also in the same function in the literary texts written in different time periods or geographies, although it has different names in particular. In Shakespeare 'sAntony and Cleopatra play, the servant Charmion, in Hamlet, Hamlet's friend Horatio, in Reşat Nuri Güntekin's novel Çalkuşu, the relative of the protagonist Feride, Müjgân is one of the names that can be mentioned for this type. When the examples given are examined, it is seen that the relevant texts are works with a plot. In this direction, the texts that can be evaluated in the field of classical literature are masnavis. Because masnavis are works that can deal with long and arbitration-based issues due to their form characteristics. When masnavi are classified according to their subjects, love masnavis with double heroes are the most suitable sources in which the confidant type can be observed. In these masnavis on the theme of love, love usually takes place as a secret that is difficult to disclose. The bond that connects both heroes is love, and it is through this relationship that the case unfolds. Although the main characters in the plot are the lover and the beloved, there are other characters that form around them. The confidant type is one of them and has an active role in directing the event. The type of confidant, who is always with the hero in all difficult situations and loyal to him, is analyzed through nine masnavis from the 15th and 16th centuries. These masnavis are chronologically chronologically by Hoca Mes'ud (before 1401) Süheyl ü Nevbahâr, Ahmedî's (d. 1412-13) Cemşîd ü Hurşîd, Tutmacı's (after 1406) Gül's. Hüsrev, Şeyhî's (d. 1431) Hüsrev ü Şîrin, Mehmed's (d.?) Vâmîk u Azrâ, Zâtî's (d. 1546) Şem ü Pervâne, Fuzûlî's (d. 1556) Leylâ vü Mecnûn. In Süheyl ü Nevbahâr, the male hero Süheyl falls in love with Nevbahâr and travels for this love, and the Nakkaş, who is always with Süheyl, and the nanny with whom Nevbahâr shares all her troubles; In Cemşîd ü Hurşîd, Mihrâb, who accompanies Cemşîd, who falls in love with Hurşîd, on his journey to Rum for this love, and Ketâyun, an old woman who is Hurşîd's nanny; In Gül ü Hüsrev, the uncle who advises

Gül on love and helps the two lovers exchange letters; In Hüsrev ü Şîrîn, Hüsrev's friend Şâvûr, who mediates for Hüsrev's reunion with Şîrîn; In Işknâme, the heroes of the masnavi are Humâ's nanny Pârsâ, who enables Humâ and Ferrûh to communicate, and Hürrem, who kills the guard who sees Humâ and Ferrûh in order to prevent the disclosure of this love and risks death for her friend Ferrûh if necessary; In Mihr ü Müşterî, Cevzâ, the nanny of Nâhid, the daughter of the shah of Khwarezm, who falls in love with Mihr in the land where he goes with his friend Bedr; In Vâmık u Azrâ, Behmen, who befriends Vâmık as he sets out for Azrâ, and Azrâ's nanny, who secretly plots Azrâ's escape in order to reunite her with Vâmık; In Şem ü Pervâne, an old woman named Dellâle, whom Pervâne meets by chance in China, where he goes to find Şem, and with whom he shares his love problems; In Leylâ vü Mecnûn, Zayd, Mecnûn's old friend Zayd, who serves the communication of Mecnûn and Leylâ, are the confidant types among the masnavis examined.

In conclusion, the confidant type in love masnavis is a character who is loyal to both male and female heroes. The female heroes are confided in by their nannies, who raise and nurture them, while the male heroes are usually accompanied by longtime friends. The only role of these characters in the masnavis is not only to be confidants of the hero. They are also the ones who advise the hero, who are his companions, who contribute to the spiritual analysis in the text by establishing a dialogue with the hero, and who ensure the communication of the lovers.

